

Grøn vækst: et nyt spor mellem misvækst og nulvækst

Frem mod miljøtopmødet 'Rio+20' i juni 2012 satte Verdensbanken, OECD og FN's Miljøprogram, UNEP, fokus på 'grøn økonomi' og 'grøn vækst' som svar på de globale udfordringer, ikke blot med hensyn til at nå frem til en forpligtende international klimaaf tale 'post-Copenhagen', men især for at formulere en ny modus vivendi for verdensøkonomien i lyset af den omsiggribende finanskrisen.

MIKAEL SKOU ANDERSEN
Professor ved Aarhus Universitet

Den nye internationale dagsorden for grøn vækst

Allerede før klimatopmødet i København slog FN's generalsekretær, Ban Ki Moon, sammen med Al Gore i Financial Times (2009) til lyd for, at 'grøn vækst' må være essentielt for ethvert forsøg på at stimulere verdensøkonomien. I den forbindelse understregede de betydningen af en internationalt koordineret indsats, der er solidarisk med udviklingslandene og derfor »*pro-poor*».

Kina og de andre udviklingslande stillede sig imidlertid kritiske og så 'grøn vækst' som et forsøg på at snigløbe begrebet 'bæredygtig udvikling', samt mere realpolitisk som en mulig løftestang for nye handelshindringer over for de nye økonomier. Særligt EU's CO₂-afgift på den internationale flytrafik blev set som en smagsprøve på, hvad der kunne være i vente som led i en grøn økonomi. Østens traditionalister frygtede, at Rio oven på det kuldsejlede klimatopmøde i København kunne blive en platform for at straffe manglende engagement i en international klimaaf tale gennem snærende målsætninger og nye metoder til at opgøre økonomisk performance, som ville lægge barrierer ud for deres fortsatte økonomiske ekspansion.

Den formulerede dagsorden for en mere grøn vækst hos OECD og Verdensbanken udspringer da heller ikke alene af dyb bekymring over klimaproblemerne, men formentlig også af en mere kontant fornemmelse af, at ressourcerne er begrænsede, og at de gamle industrilande ikke længere er selvskrevne til en nem og billig adgang til disse. olieprisernes himmelflugt i årene forud for finanskrisen, hvor den nåede op på næsten 150 dollar per tønde olie, afspejlede den voldsomt stigende efter-

spørgsel fra Asiens vækstøkonomier, ikke mindst Kina, hvilket satte de gamle industrilande under pres. Parallelt hermed blev adgangen til en række sjældne metaller og jordarter, som bl.a. er kritiske for de nye informationsteknologier, vanskeligere og foregik til helt andre priser end tidligere. På trods af den efterfølgende recession i USA og Europa befinder energipriserne sig fortsat på et niveau, der er historisk højt og som ligger mere end tre gange over de cirka 30 dollar per tønde olie, der kendetegnede 1990'erne.¹

Men hvad menes der med grøn vækst, hvad skyldes interessen for grøn vækst, og hvilke nuancer kan identificeres i opfattelsen af grøn vækst? Det er de centrale spørgsmål, som tages under behandling i denne artikel.

Grundlaget for grøn vækst tankegangen

Tre rapporter udgivet i årene 2011-2012 af henholdsvis UNEP (FN's miljøprogram), OECD og Verdensbanken udgør et godt grundlag for at forstå tankegangen om grøn vækst og tilhørende nuancer i forståelsen heraf. Grundlæggende er ideen om grøn vækst funderet i et miljøøkonomisk paradigme (jf. særligt Pearce et al. 'Blueprint for a green economy' fra 1989).

UNEP's *Towards a Green Economy* (2011), OECD's *Towards Green Growth* (2011) og Verdensbankens *Inclusive Green Growth* (2012) understreger alle, at grøn vækst vil indebære en reduktion i drivhusgasemissionerne, forebygge yderligere miljøforringelser samt fremme en mere effektiv udnyttelse af de naturlige ressourcer. UNEP går for så vidt et skridt videre og argumenterer for, at en grøn økonomi vil kunne skabe

bedre vækst end den nuværende miljøskadelige vækst. Alle tre rapporter understreger, at markedet ikke selv kan drive denne udvikling, men at der er brug for, at verdens regeringer skaber de rigtige rammebetingelser for, at investeringerne sker de ønskede steder. Verdensbanken fremhæver, at der er brug for hurtig intervention over de næste 5-10 år for at skifte spor, og for at der hurtigt kan demonstreres tydelige fremskridt, selvom der vil være omkostninger forbundet med en mere grøn vækst.

Alle tre rapporter beskriver de udfordringer, som verden står over for. Det fremhæves både af UNEP og Verdensbanken, at prisen for firdoblingen af den økonomiske aktivitet over de sidste 50 år har været, at 60 pct. af verdens økosystemer har lidt skade. Det afvises, at det vil være muligt at fortsætte den økonomiske vækst og 'rydde op senere', sådan som der ofte har været argumenteret for med udgangspunkt i den såkaldte Kuznet's kurve (en omvendt U-formet kurve, der antager, at miljøbelastningen falder, selvom BNP fortsat vokser). Skader på miljøet har alvorlige konsekvenser også for menneskers sundhed og livskvalitet, såvel som for økonomien som helhed. At rydde op 'senere' kan vise sig at være umuligt eller overordentligt kostbart. For eksempel forbliver udledte drivhusgasser i atmosfæren i mange årtier.

I forhold til begrebet 'Bæredygtig udvikling', som oprindeligt blev formuleret af FN's Verdenskommission for miljø og udvikling, og som har stået centralt i de seneste årtier, understreges det, at grøn vækst er et 'del-element, men ikke en erstatning' (OECD, 2011:11). Grøn vækst udgør en 'sti' hen imod bæredygtig udvikling, som afspejlet i undertitlerne på Verdensbankens og UNEP's rapporter. Bæredygtig udvikling som defineret politisk af Verdenskommissionen har både en intertemporal og en global dimension; udviklingen skal tilfredsstillende de nuværendes behov, også i udviklingslandene, uden at kompromittere muligheden for, at fremtidige generationer kan gøre det samme. Det er også blevet formuleret sådan, at bæredygtig udvikling har tre dimensioner: en miljømæssig, en social og en økonomisk (Munasinghe, 1993). I en økonomisk optik lægges der ofte vægt på, at forbrugsmulighederne skal være lige gode (Pearce et al., 1989).

I forlængelse af den førnævnte artikel af Ban Ki Moon og Al Gore understreger alle tre rapporter, at det er nødvendigt at tage hensyn til de fattigste befolkningsgrupper med en »pro-poor« tilgang. Alligevel forekommer der på dette punkt at være nuancer mellem de tre institutioners opfattelser. Verdensbanken fremhæver, at den økonomiske vækst har løftet mere end 660 millioner mennesker ud af fattigdommen over de seneste 20 år. Fordi den økonomiske vækst muliggør reduktioner i antallet af fattige, så ses grøn vækst som et redskab både til at beskytte miljøet og til at fremme jobskabelse. UNEP lægger tillige vægt på, at de fattige er mest sårbare og afhængige af, at de naturlige økosystemer er velfungerende og robuste, hvorfor de også vil have direkte gevinster ved en forstærket beskyttelse af miljøet. OECD tenderer til at lægge mest vægt på miljø og økonomi og behandler de sociale aspekter mere summarisk.

Det er næppe helt tilfældigt, at OECD og Verdensbanken taler om grøn vækst, mens UNEP taler om grøn økonomi. Alligevel er den grundlæggende forudsætning i alle tre rapporter, at der er behov for økonomisk vækst og for, at økonomien er velfungerende. UNEP (2011:17) skriver eksempelvis, at »der er en voksende erkendelse af, at opnåelse af bæredygtighed afhænger næsten fuldt ud af at økonomien er i orden«. »Først og fremmest, så udgør god økonomisk politik hjertet for enhver grøn vækst strategi« (OECD, 2011:10) »Alt i alt anskuer denne rapport grøn vækst fra et pragmatisk udgangspunkt. Den nuværende model er ikke blot u-bæredygtig, den er ineffektiv. At forbedre den er god økonomi.« (Verdensbanken, 2012:23).

Den grundlæggende antagelse er, at bæredygtighed kun kan opnås ved at justere økonomien og den måde, investeringsbeslutninger træffes på. I dag er værdien af den naturlige kapital og de tilhørende økosystemtjenester, herunder deres forringelser, ikke afspejlet i beslutningsprocesserne. I en grøn økonomi vil ressourcerne, miljøtjenesterne og miljøforringelserne være værdisat, og denne værdisætning vil muliggøre en bedre forvaltning, hvor miljøhensyn integreres direkte i beslutningerne. Det forudsætter på sin side, at værdisætningen så vidt muligt omsættes i priser, som er synlige på markedet, for eksempel gennem afgifter på forurening eller på overudnyttelse af ressourcer. Men det anerkendes også, at beslutninger ikke kun tages på et økonomisk grundlag, hvorfor der også kan være behov for frivillige aftaler, passende reguleringer samt teknologistøtte. Der er brug for en omstilling, hvor favoriseringen af de fossile brændsler og miljøskadelig produktion i en overvejende 'brun' økonomi udfases.

Alt i alt udtrykker de tre rapporter, at en form for konsensus har indfundet sig i den globale elite af økonomer, som er ny (se den mere detaljerede gennemgang i Borel-Saladin and Turok, 2013). Elementerne i denne konsensus er for så vidt ikke nye, men de har fået et nyt udtryk gennem 'grøn vækst'-begrebet. Tidligere blev centrale elementer i denne tankegang betragtet med skepsis. For eksempel ses nu en tydelig støtte fra Verdensbankens økonomer til den såkaldte Porter-hypotese, altså ideen om, at det er muligt at styrke innovationen og dermed den økonomiske vækst gennem offentlige reguleringer til fordel for nye miljø- og klima-teknologier (jf. Hallegatte et al., 2012).

Den grundlæggende tankegang er, at den udviklingsmodel, som de gamle industrilande anvendte, blev rig og ryd op bagefter, ikke er gangbar for resten af verden. Som udtryk for den nye økonom-konsensus gik direktøren for Den Internationale Valutafond, IMF, Christine Lagarde i dagene op til Rio+20 i brechen for CO₂-beskatning på international flytrafik og skibsfart. Men resultatet blev stærkt udvandede topmødeerklæringer, da Kina og udviklingsøkonomierne frygtede, at grøn vækst var en eufemisme for handelshindringer.

Økologernes kritik af vækst tankegangen

Blandt de prominente vestlige kritikere af enhver vækstfilosofi er Tim Jackson, forfatter til den højt anerkendte rapport »Prosperity without growth. Economics for a finite planet« fra Bæ-

redygtighedskommissionen i Storbritannien (Jackson, 2009). Jackson har påpeget at »I en verden med 9 milliarder mennesker, som alle ønsker en vestlig livsstil, må CO₂-indholdet af hver dollar i økonomisk output være mindst 130 gange lavere i 2050 end i dag«, hvis IPCC-målet om en temperaturstigning på højst 2 grader skal overholdes. Han har på den baggrund problematiseret det ønskelige i fortsat økonomisk vækst uanset farven.

Jackson, hvis bog er oversat til 30 sprog, argumenterer, at mere økonomisk vækst ikke leder til mere velfærd, når et vist indkomstniveau er opnået, og har derfor slået til lyd for at udvikle en anden type økonomi, baseret på mere arbejdskraftintensive og mindre ressourcerelevende aktiviteter. Jackson forestiller sig en økonomi, der i samlet omfang er mindre, og hvor samfundets medlemmer har mere fritid, herunder til frivillige aktiviteter og omsorg for deres nærmeste som følge af reduceret lønarbejde. Indkomsterne vil være mindre, men Jackson mener, at mange overflødige udgifter er knyttet til, at der arbejdes alt for hårdt, fx forsikringer, ekstra komfort og hurtige ferier, ligesom der inddrives kostbare skatter som tilskud til at holde gang i unødvendig produktion inden for landbrug, fiskeri og forældede industrier.

Jacksons position ligger i forlængelse af tankegangen inden for den økologiske økonomi, ifølge hvilken *skala-problemet* er afgørende; den økonomiske aktivitet har i dag antaget et sådant omfang, at grænserne for, hvad naturen kan levere af råstoffer og absorbere af spild, for længst er overskredet. De økologiske økonomer mener, at det er afgørende at begrænse økonomiens fysiske skala, og kritiserer, at produktionsfunktionerne i den konventionelle økonomi ikke for alvor inddrager spørgsmålet om ressourcernes udtømmelighed. Økonomien udspiller sig inden for et givet økologisk råderum, og dette økologiske råderum formindskes gradvis i takt med udpiningen og nedslidningen af økosystemerne.

Den økologiske økonomi kritiserer på samme måde som Jackson, at økonomiens forøgede omfang ikke fører til mere velfærd. BNP er et mål for den samlede økonomiske aktivitet, men justeres ikke for reparative eller kompenserende udgifter. Den sigter blot mod at opføre den samlede aktivitet i den økonomiske 'myretue', men uden at skele til, om disse aktiviteter dybest set er ønskelige og øger velfærden. Flere hospitalsindlæggelser af stressramte personer bidrager eksempelvis til BNP.

I et forsøg på at udvikle et bedre politisk sigtepunkt end BNP har Cobb and Cobb (1994) foreslået 'ISEW', indeks for bæredygtig økonomisk velfærd (Index for Sustainable Economic Welfare). Ved opgørelsen af ISEW fratrækkes værdien af naturkapitalens nedslidning og omkostningerne ved forureningen, både for mennesker og miljø. ISEW er igennem årene forsøgt opgjort for forskellige lande, og studierne viser generelt, at ISEW's afvigelse fra BNP tager fart i løbet af 1960'erne. Vækstraten for ISEW bliver ligefrem negativ fra 1980'erne (se Lawn, 2003). En negativ vækstrate er udtryk for, at de uønskede effekter mere end opvejer værdien af den forøgede

økonomiske aktivitet. Disse resultater er i overensstemmelse med den såkaldte tærskel-hypotese (Max-Neef, 1995), dvs. at over et vist niveau af velfærd bliver yderligere økonomisk vækst kontraproduktiv. Jackson mener, at denne tærskel befinder sig et sted omkring 80.000 kr. om året per individ, hvilket understøttes af Easterlin's paradoks og nyere lykkeforskning. Den gennemsnitlige amerikaner er i dag 3 gange så rig som i 1950, men der kan ikke opgøres nogen større 'lykke'.

ISEW er langt fra noget 'modent' indeks, der kan anvendes som alternativ til BNP. Metoden er diskuteret og appliceret af enkeltforskere verden over, men næsten alle ISEW-studier er fra 1990'erne, og fremskridtene har været små eller fraværende de seneste 10 år. Nærværende artikel vurderer arbejdet med at måle, om væksten er grøn, i et efterfølgende afsnit, men inden da fortjener også en replik til de økologiske økonomer at blive omtalt, fordi den formulerer nogle afgørende nuancer.

Grøn replik til vækst kritikerne

Paul Ekins (2000), der regnes for en fremtrædende grøn økonom, har kritiseret de økologiske økonomer for manglende sondring mellem vækst i produktionen og vækst i det biofysiske gennemløb i økonomien. Mens Ekins er enig i, at væksten i det biofysiske gennemløb ikke kan fortsætte uendeligt, så problematiserer han antagelsen om, at produktionen ikke skulle kunne vokse. Såfremt det er muligt at producere mere med mindre input af naturressourcer, så vil det være muligt at afkoble væksten i det biofysiske ressourceforbrug fra væksten i produktionen.

Ekins påpeger, at de økologiske økonomer ser for restriktivt på de ressourcer, der er til rådighed for produktionen. Omdannelsen af solenergi – som udgår eksternt fra biosfæren – til biomasse er ifølge Ekins en helt afgørende proces, hvormed ressourcerne løbende fornyes. Biomassen bidrager til stabiliteten af vigtige naturlige processer som klimaregulering, og desuden på afgørende vis til at brødføde jordens befolkning. Men biomassen kan også raffineres og gøres til et mere sofistikeret ressourcegrundlag for produktionen. Det er derfor vigtigt at sondre mellem de udtømmelige og de fornybare ressourcer.

Afkobling af produktionen fra forbruget af ressourcer kan ske såvel absolut som relativt; med en relativ afkobling anvendes relativt færre biofysiske ressourcer til at øge produktionen, mens en absolut afkobling indebærer, at der sker en decideret reduktion i det biofysiske input til en forøget produktion. Da den relative afkobling sker løbende som led i den almindelige effektivisering af produktionen, så er det særlig interessant, om der kan identificeres muligheder for en absolut afkobling, med andre ord om der kan produceres mere med mindre – ikke blot mindre per enhed.

Det vil som oftest forudsætte, at der sker spring i den teknologiske formåen, for at det er muligt at producere mere med mindre. Da den danske opfinder Poul La Cour i slutningen af 1800-tallet udviklede et nyt vingedesign for vindmølevinger, forbedrede han indvindingen af energi med en faktor 3-4 set

i forhold til det traditionelle hollandske vingedesign, som var tungere og mere materialekrævende. Fra nyere tid kan nævnes, hvordan man i træ- og møbelindustrien gik over til nye fuldautomatiske lakeringsmetoder, som gjorde det muligt både at minimere det store spild og undgå et helbredsbelastende arbejdsmiljø.

Spørgsmålet, der står tilbage, er dog, om den såkaldte 'rebound'-effekt fortærer de gevinster, som de nye teknologier frisætter. Ved rebound-effekten forstås, at den forbedrede effektivitet opvejes af, at den samlede produktion vokser i omfang. Litteraturen giver ikke noget entydigt svar på, om rebound-effekten over tid har vist sig så stærk, at eksempelvis de indhøstede miljøgevinster ved at producere med mindre spild går tabt, og det afhænger nok meget af, hvilke typer af miljøproblemer der ses på.

Sædvanligvis har den økologiske økonomis determinisme stået over for den traditionelle økonomis fremskridtoptimisme. Paul Ekins arbejder bidrager til at nuancere diskussionen og synes at udgøre en selvstændig position (jf også Barker, 1994; Jänicke, 2012; Sterner and Damon, 2013). Særligt understregningen af de fornybare ressourcers store betydning, herunder solenergien og de afledte energier (vind, bølger, tidevand osv.) åbner et større udfaldsrum for en fortsat udvidelse af produktionen og dermed for at dække menneskelige behov, der ikke mindst i udviklingslandene forekommer legitime. Man kan se det aktuelt stærke fokus på bioøkonomi, altså raffineringen af biomassen som grundlag for helt nye produkter, ikke blot som en illustration af den stærke udviklingsdynamik, der er opstået i kølvandet på ressourceknapheden i forhold til de konventionelt anvendte råstoffer, men også som et muligt dementi af de mest dystre forestillinger om, hvor snærende de fysiske grænser er for økonomiens vækst, og dermed som en understregning af potentialet for grøn vækst.

Opgørelsen af velfærd og udviklingen af et 'grønt' BNP

Den vestlige verden ser i disse år med misundelse på de høje økonomiske vækstrater i Kina, men hvis man fratrækker de stadigt stigende omkostninger ved forureningen og ressourceforbruget, så ville Kinas vækstrater efter alt at dømmes være en hel del lavere. Kina er rent faktisk det eneste land i verden, der har forsøgt at opgøre en miljøkorrektur til BNP, idet Videnskaberne Akademi (2004) har opgjort miljøbelastningen til et årligt tab i størrelsesordenen 3,05 procent, hvori indgik et skønsomt udpluk af miljøproblemerne (World Bank, 2007). Omvendt ville man i EU muligvis også skulle lægge noget til for de forbedringer, der er indtrådt i de senere år som følge af mere restriktive miljøkrav. Dermed er gabet mellem væksten i EU og Kina nok noget mindre, end det ser ud bedømt fra gængse BNP-mål.

I EU udbad Europa-Parlamentet sig for snart 20 år siden udarbejdelse af et grønt, miljøkorrigeret BNP. Det var i forbindelse med vedtagelsen af det Femte Miljøhandlingsprogram. Kommissionens statistiske tjeneste, Eurostat, har imidlertid anset det for en både tvivlsom og vanskelig opgave og har i stedet

for satset på at udvikle indikatorer og satellitregnskaber til det egentlige nationalregnskab. Disse miljøregnskaber (på engelsk environmental accounts) har efterhånden fået en meget omfattende karakter og er på mange punkter i stand til at redegøre for de grundlæggende fysiske stofstrømme for emissionerne, f.eks. relateret til luftforureningen i de forskellige økonomiske sektorer. Metodeapparatet til at opgøre naturkapitalen har også undergået betydelig udvikling, bl.a. med de vejledninger, der er udgået under London gruppen for environmental accounting og FN systemet bl.a. vedr. vandressourcer.

Udfordringen ved at integrere disse opgørelser i det egentlige nationalregnskab er at kunne hæfte værdier og priser på de forskellige emissioner og ressourcer (jf. Jacobs, 1990). Her befinder den miljøøkonomiske forskning sig stadig i et omfattende udviklings- og udredningsarbejde, og kun gradvist begynder der at udkrystallisere sig anerkendte metoder til at sætte pris på miljøbelastningen. Eksempelvis fastlagde EU-Kommissionen i forbindelse med sin Temaluft strategi en metode, hvorefter der kunne opgøres skadesomkostninger for luftemissionerne i medlemslandene. Men viden om disse metoder er sparsom i nationalregnskabskredse, hvor der vogtes om de etablerede metoder til at opgøre BNP.

Der synes i langt tid at have været en 'uhellig alliance' mellem de nationalregnskabskyndige på den ene side og de mere uforfærdede BNP-kritikere på den anden side om, at det er bedre at udvikle supplerende mål for velfærd end at begynde at korrigere i BNP. Betænkningen fra Stiglitz-Sen-Fitoussi-Kommissionen, der havde vægt på supplerende indikatorer, var derfor forholdsvis skuffende læsning for miljøøkonomer, for stort set al deres forskning udført under EU's rammeprogrammer blev ignoreret.

Det må dog ikke glemmes, at udformningen af nationalregnskabet til opgørelse af BNP var en udviklingsopgave, der stod på over årtier. Den blev påbegyndt efter første verdenskrig og var vel egentlig først afsluttet i løbet af 1950'erne. På samme måde vil det være en formidabel udviklingsopgave at udvikle en fælles forståelse for, hvordan der kan opgøres miljøkorrektioner til BNP inden for en harmoniseret nationalregnskabspraksis. Der er i dag forskellige vurderinger af, om dette er en realistisk vej, men hvis sigtemålet skal være en opgørelse af 'grøn vækst', er der næppe nogen vej uden om at udvikle én passende indikator til løbende at vurdere, om det går den ønskede vej.

Forfatteren til denne artikel mener, at det er en værdig udviklingsopgave, som snarest bør sættes i gang, og at man på grundlag af den allerede udførte miljøøkonomiske forskning relativt hurtigt vil kunne belyse størrelsen af de negative feedbacks fra produktionens emissioner på velfærd. Derimod er det en tungere opgave at blive enige om, hvordan man værdisætter selve naturkapitalen og det løbende træk på denne.

Opgørelsen af miljøkorrektionen til BNP, som blev udarbejdet i Kina under Videnskaberne Akademi for snart 10 år siden (omtalt i World Bank 2007), står som et eksempel på, at det

bestemt er muligt at gå den vej, forudsat at vilje og ressourcer tilvejebringes. Desværre rakte den politiske vilje i Kina ikke til den planlagte fortsættelse af det grønne nationalregnskab, trods det daværende lederskabs (særligt reformpolitikeren Wen Jiabao) understregning af behovet for mere 'harmonisk' økonomisk udvikling.

BNP som indikator tiltrækker sig umådelig stor opmærksomhed fra beslutningstagerne, hvoraf mange næppe har indset dybden i problemerne med dette velfærdsmål. Det er også BNP der løbende refereres til i medierne, når temperaturen skal tages på den økonomiske udvikling. Forsvarerne for BNP (f.eks. Clemmesen 1995) anfører, at miljøkorrektionen formentlig kun vil påvirke det samlede niveau for BNP, men ikke raterne for væksten, hvilket dog modsiges af ISEW-resultaterne omtalt ovenfor. Det er utvivlsomt, at det er gængse BNP-vækstrater, der anvendes som succesmål, ikke kun for økonomien, men også for regeringsførelsen.

I lyset af finanskrisen forekommer det ikke særlig realistisk, at 'alternative' velfærdsmål skulle kunne vinde en tilsvarende anvendelse, og der er derfor næppe nogen vej uden om at beskæftige sig mere indgående med ressource- og miljøbetingede justeringer af BNP-indikatoren, ikke mindst hvis man meningsfuldt ønsker at vurdere, om økonomien udvikler sig i mere eller mindre grøn retning.

Sammenfatning

Som beskrevet i første del af denne artikel er der med 'grøn vækst'-strategierne sket lidt af et paradigmeskifte i det internationale jetsæt af økonomer, ikke blot i OECD og Verdensbanken, men også i IMF og EU-Kommissionen. Selvom dette nye paradigme langt fra er slået igennem på nationalt niveau, så har de internationale institutioner med de nævnte rapporter opstillet nogle pejlemærker, der vil blive stående i lang tid.

Mere operativt understøtter disse institutioner grøn vækst-tankegangen, f.eks. ved at sætte fokus på, hvordan miljøskadelige subsidier fastholder udtømmningen af klodens ressourcer, og ved at udvikle business-strategier for grøn vækst i en række udviklingslande. Efter flere års kampagne imod de tilskud til brug af almindelig benzin og diesel, som mange udviklingslande har tradition for (på verdensplan ca. 500 milliarder dollar), er det rent faktisk lykkedes at få et land som Indonesien til at nedtrappe dem markant. Institutionerne indgår også i samarbejdet med det meget omtalte GGGI, Global Green Growth Institute, der blev til på initiativ fra Sydkorea.

Diskussionen om, hvorvidt det kan betale sig at agere i forhold til klimaproblemerne, er ikke fuldstændig forstummet, men den optager ikke de nævnte institutioner. Her ses udviklingen af en grøn økonomi som et nødvendigt modtræk til både klimaudfordringen og finanskrisen – og i fraværet af globale regeringsinstitutioner synes de at have påtaget sig et vist ansvar for at vise lederskab, muligvis diskret tilskyndet af Obama-administrationen. De udøver dette lederskab på grundlag af forestillinger om grøn vækst som et grundlag for fortsat økonomisk udvikling; men afviser samtidig vækstkritikerne.

Ikke desto mindre må det konstateres, at kritikken af BNP-indikatoren er tiltagende, og at der er mange initiativer i gang for at udvikle nye og supplerende velfærdsmål. Eksempelvis har Eurostat fastlagt en ambitiøs og detaljeret plan for at følge op på anbefalingerne fra Stiglitz-Sen-Fitoussi-kommissionen, ligesom London-gruppen for environmental accounting har gjort vigtige fremskridt, som vil kunne anvendes som grundlag for at institutionalisere en miljøkorrigeret version af BNP. Dem kan der snart blive brug for.

REFERENCER

- Barker T., 1994. Is green economic growth possible?, Energy-environment-economy modelling discussion paper no. 7, Cambridge: Dept of Applied Economics.
- Borel-Saladin J.M. and Turok I.N., 2013, The green economy: incremental change or transformation, *Environmental Policy and Governance* 23:209-220.
- Clemmesen F. (red.) 1995. Grøn vækst, København: Arbejderbevægelsens erhvervsråd.
- Cobb C.W. and Cobb J.B., 1994, The green national product: A proposed index of sustainable economic welfare, Lanham: University Press of America.
- Ekins P., 2000, Economic growth and environmental sustainability: the prospects for green growth, London: Routledge.
- Hallegatte S., Heal G. and Tréguer D., 2012, From growth to green growth, VoxEU.org
- Jackson T., 2009. Prosperity without growth. Economics for a finite planet, London: Earthscan/Routledge.
- Jackson T., 2012, Green Growth – Fairytale or Strategy? Climate Lecture 2012 at Technische Universität Berlin.
- Jacobs M., 1990, The green economy, London: Pluto Press.
- Jänicke M., 2012, Green growth: from a growing eco-industry to economic sustainability. *Energy Policy* 48C:13-21.
- Ki-Moon B. and Gore A., 2009. Green growth is essential to any stimulus. *Financial Times* 16.2.
- Lawn P., 2003. A theoretical foundation to support the Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW), Genuine Progress Indicator (GPI), and other indexes, *Ecological Economics* 44:1, 105-118.
- Max-Neef M., 1995. Economic growth and quality of life: a threshold hypothesis, *Ecological Economics* 15:2, 115-118.
- Munasinghe M., 1993, Environmental economics and sustainable development, Wash. DC: World Bank.
- OECD, 2011. Towards Green Growth, Paris.
- Pearce D., Markandya A. & Barbier E., 1989 *Blueprint for a green economy*, London: Earthscan.
- Sterner T. and Damon M., 2011. Green growth in the post-Copenhagen climate, *Energy Policy* 39:7165-7173.
- UNEP, 2011. Towards a Green Economy: Pathways to sustainable development and poverty eradication, Nairobi.
- Verdensbanken, 2012, Inclusive Green Growth: The pathway to sustainable development, Washington DC.
- World Bank, 2007, Cost of pollution in China: Economic estimates of physical damages, Wash DC.

NOTER

1. Finanskrisen blev udløst af et sammenbrud på boligmarkedet, men når man vurderer mekanismerne bag dette sammenbrud nærmere, er der noget, som taler for en vis sammenhæng med prissekspllosionen på fossile brændstoffer og andre ressourcer. De tvivlsomme subprimelån var ydet med fleksibel rente, og i et USA, hvor de høje energipriser slog igennem med fuld styrke, satte de boligejerne under pres, ikke blot direkte gennem højere el-, varme- og transportudgifter, men også indirekte, gennem de inflationsjusterede rentebetalinger i mange subprimelån, som tikkede opad. Fra olieprisernes begyndende himmelflugt i 2005-06 og til kreditinstitutionerne måtte opgøre deres tab, gik der ikke længe; problemerne viste sig allerede ved opbremsningen i boligpriserne i 2007 og ultimativt ved kollapset på de finansielle markeder i september 2008. Den tvivlsomme og risikobetonede udlånspraksis var ikke robust over for udsvingene på et overophedet verdensmarked for energi og ressourcer – nålen, der prikkede hul på boligboblen.